

İmkan ve hudus hakikatlerini nasıl anlamalıyız; hudus hakikati, ezeliyete delil olabilir mi, örneklerle açıklar mısınız?

Ezel; başı ve sonu olmayan, zamandan ve mekandan münezzehe olan ve hiçbir kayıt ve kaide ile bağılı olmayan demektir ki; bu Allah'ın bir sıfatıdır. Zaman ve mekan içindeki bütün kayıt ve kaideler, burada cari değildir. Hudus ve imkan delilleri, zaten bizzat ezeliyeti ispat eden iki akli delildir.

Ezel kavramını izah ve ispat eden akli delillerden bazılarını burada takdim edelim.

Hudus: Kelime olarak, bir şeyin sonradan meydana çıkması, ezeliyeti ve evveliyetinin olmaması manasındadır. Böyle olunca, onu meydana çıkaracak ve ezeli olan Vacip bir Vücutun olması lazım geliyor.

Bu kısa tarif ve izahtan sonra şöyle devam edebiliriz: Kainata ve mahlukata baktığımız zaman, her şeyin değişken ve kararsız olduğunu görüyoruz. Yani, hiçbir şey kararında sabit olarak durmuyor, değişiyor. Biri gidiyor, biri geliyor. Sürekli bir faaliyet, gözümüzün önünde işliyor. Bu da mahlukatta değişmeyen hiçbir şeyin olmadığını ispat ediyor.

Her değişen şey ise, sonradan meydana gelmiştir. Sonradan vücut bulmuştur. Zira yoktu, var oldu. Ezeli olan şeyde, zaten değişim olması imkansızdır. Ezeliyet ona müsaade etmez. O zaman, yoktan ve hiçten yaratılıp meydana çıkartıldılar.

Onları yoktan varlığa çıkaran zat ise ezeli ve vacip olmak gerekir. Zira hadisin/sonradan olanın hadisi yaratması imkansızdır. Yok, yoka vücut veremez.

Madem her şey hadistir, yani, sonradan meydana gelmiştir; öyle ise her hadisin bir muhdisi var, yani onu varlık sahasına çıkaran ve yaratan bir Zat var olduğu sabit olur. Hudus delilinin mahiyetinin özeti budur.

İmkan da kelime olarak, varlığı mümkün olan şeylere denir. Yani, var ve yok olması eşit olan demektir. Bu eşitlikten var olanlara, vaki; yok olanlara da mümkün denir. İşte bu eşitliği, yani, her iki ihtimalden var olmak ve yok olmaktan, birinin üstünlük kazanması ancak mümkünat cinsinden olmayan **Vacibul Vücut** bir zatın tercihi ile olur.

Mümkün, mümkünle illet, yani sebep olması imkansızdır. Yoksa o zaman devir dediğimiz, ya da teselsül dediğimiz mantıksız şeyleri kabul etmemiz gerekir ki bu da muhaldir.

Devir: Mümkün bir şeyin, mümkün olan bir şeyi varlık alanına çıkarması demektir ki, bu da batıldır.

Buna şöyle bir temsil ile işaret edelim. A okuluna kayıt yaptıracaksın ve müracaat ettin. A okulu dedi ki kayıt şartımız, B okuluna kayıt belgesidir. Sen hemen B okuluna gittin. Onlar da dedi ki kayıt şartımız A okuluna kayıt olmanızdır. Böyle bir durumda senin, her iki okula da kayıt olman ebediyen imkansız hale gelir. İşte devir, yani, kısır döngü denilen şey budur.

Şimdi varlık sahasına çıkmamış bir mümkün, nasıl olur da başka bir mümkünün varlık sahasına çıkmasına sebep olabilir. Önce kendisi, bir varlığa kavuşsun, sonra başka mümkününe illet ve sebep olsun.

Buradan açıkça anlaşılır ki: **Mümkün, mümkün yaratıcılık yapamaz.**

Teselsül: O sebep, bu sebepten, bu sebep, şu sebepten diyerek sonsuza giden bir sebep-sonuç zinciri kabul etmek demektir ki, bu da aklın kabul etmeyeceği imkansızlar sınıfındandır. **Teselsülün imkansızlığı, Allah'ın ezeliyetinin ispatıdır.** Teselsülün batıl bir fikir olduğunu, kelim alimleri arşı ve süllemi denilen on iki delille çürütmüşlerdir. Biz numune olarak bir kaçını buraya zikrederim.

Burhan-i Tatbik: Birbirlerine eşit olan iki miktarın, birinden muayyen miktar çıkarılınca, eşitlik bozulur. İki sonsuz silsilesi de birbirine eşittir. İki sonsuz silsilesinin birinden belli bir kısım çıkarılınca, bunların eşitliği bozulur.

Bir cemiyet silsilesinden bazı parçalar çıkarılınca, kalan kısım o silsilenin tamamından küçüktür. Kelamcılar, son ma'lûlden başlamak üzere, mazi cihetine doğru giden bir illet ma'lûl silsilesi, ayrıca buna nisbetle bir kaç halka (mesela beş halka) geride bitmiş başka bir illet-malûl zincirini tasavvur ederler. Teselsül zincirinde her halka, kendisinden öncekine nisbetle ma'lûl, kendisinden sonrakine göre illet(sebep)tir.

Mesela, iki halka düşünelim, biri fillerin halkası ki, halen de devam ediyor. Bu birinci halka olsun. Bir de dinazorların türünün halkası olsun. Bu ikinci halka kesildi ve bitti. Bu iki türü ve halkayı, maziye uzanan iki çizgi ve hat olarak düşünecek olursak, birbiri ile hizaladığımız zaman, dinazor halkası, fil halkasından kısa olduğu anlaşılır. O zaman, ezeliyet manası da olmaz. Zira ezeliyette noksan ve eksik kavramı olamayacağı için, bu türlerin de ezeliyete gitmesinin imkansız olduğu anlaşılır. Filler halkası diğer halka ile nispet edilebildiğine göre, bu da ezeli olamaz, fazlalık ve eksiklik kavramı ezeliyet ile bağdaşmaz.

Burhân-ı Tezâyüf: Bu delil, hadiselerin illet ve ma'lûl sayılarının birbirine eşit olmaması esasına dayanır. Teselsül ve devirde mantık, sebeplerin sonsuza denk gitmesi demektir. O zaman her sonuç için bir sebep sonsuza dek gitmek gerekir. Halbuki her netice için bir sebep olmadığına göre ve sebep ve sonuçlar sayı bakımından birbirine denk olmadığı için, o zaman ezeliyet cihetine gidilemez. Bir

tarlaya iki çuval tohum atarsın, on ton buğday alırsın. Bu mantığa göre; her başak için ezele uzanan bir sebep zinciri olması gerekir.

Geriye tek seçenek kalıyor. O da mümkünat sınıfından olmayan, varlığı ezeli ve ebedi olan Allah, bu eşitlik dengesini bozuyor, yani varlık ve yokluk seçeneklerinden birini ezeli iradesi ile seçip, mümkünü varlık sahasına çıkarıyor. Kendisi zaten ezeli bir varlık sahibi olduğu için, başka bir sebebe, ya da illete muhtaç olmuyor. İşte imkan delilinin özü bundan ibarettir.